

Rapport **Läsfrämjande väntrum**

– pilotprojekt med Mora familjecentral

Innehåll

Bakgrund	3
Början och långsam upptakt	4
Väntrummet som mellanrum. Centrala utgångsfrågor	5
Mora familjecentral	6
Avslutning och resultat	9
Reflektioner och förslag framåt	10

Bakgrund

Språkslingan Dalarna är en långsiktig satsning på de yngsta barnen i samhället. Språkslingan syftar till att stötta en god läs- och språkutveckling för barn mellan cirka 0–5 år. Familjerna – barnen och deras vårdnadshavare – är målgruppen. Insatserna som ges sker i samverkan mellan en rad viktiga professioner som finns kring familjen: barnhälsovård, bibliotek, förskola och logopedi.

Läsfrämjande väntrum började som en idé och begrepp inom språkutvecklings-satsningen Språkstegen i Blekinge-Kronoberg. Här vill man utveckla läsfrämjande väntrum inom barnhälsovården, med böcker på olika språk och en miljö som ger läslust. I Dalarna lockades vi av det enkla men effektfulla konceptet, där Rummet utforskas som potentiell läsfrämjare. Att arbeta med läsmiljöer inom alla samverkansprofessionerna, – på BVC, i förskola och på bibliotek – ser vi i Språkslingan som en viktig och grundläggande ambition.

Språkslingans yttersta syfte har ett folkhälsoperspektiv: det handlar om att försöka ge alla barn i Dalarna en så god start i livet som möjligt. Här är språket en otroligt central del, där läsningen tillsammans är det främsta verktyget för barnets språkutveckling.

Nyblivna föräldrar kommer tidigt med sina nyfödda barn till BVC för hälsokontroller. Här finns en möjlighet att genom ett läsfrämjande väntrum lyfta läsningens betydelse, för att upplysa och uppmuntra föräldrar att det aldrig är för tidigt att börja läsa med sitt barn.

Början och långsam upptakt

Övergripande samverkan. Varför och hur?

Under 2020, under Språkslingans tidiga år, började vi ha samtal i en referensgrupp inom Region Dalarna, om möjligheter och förutsättningar att arbeta gemensamt med läsfrämjande väntrum. Tanken tog språng i en vilja att lyfta fram väntrummets potential både som läsambassadör med fina bilderböcker, affischer och läsplatser, och som konkret arena för samverkan lokalt i kommunerna mellan bibliotek och barnhälsovård.

Malin Magnusson Barle, Språkslingans processledare tillika konsulent i den regionala biblioteksverksamheten (dåvarande Länsbibliotek Dalarna), höll i trådarna för gruppen tillsammans med Emelie Lilja, konsulent från dåvarande Bild och form, båda verksamheter inom Kultur och bildningsförvaltningen Region Dalarna. Med i gruppen var även Språkslingans logoped Nea Hedefalk, Ulrika Nygren, vårdutvecklare på barnhälsovårdsenheten, samt regionens folkhälsochef Suzanna Westberg. Även barnpsykolog och vårdutvecklare vid mödra- och barnhälsovården, Lisa Tångring-Wolgast, och Åsa Wiking, samordnare för mödrahälsovården, deltog delvis. Cheferna för Länsbibliotek Dalarna och Bild och form – Maria Törnfeldt och Anette Stengård – var delaktiga i och stöttade arbetet.

Även om vi i referensgruppen hade koll på och var överens om det övergripande *Varför* som vägledde oss i vår ambition, tog vi fram en rad argument för att jobba med läsfrämjande väntrum. Några av de främsta argumenten var dessa:

- Att med bilderboken som redskap stötta barnens och deras vuxnas läsning och lek tillsammans, deras anknytning och samspel.
- Att genom rummet förstärka budskapet som distriktssköterskorna på BVC ger föräldrar om vinsterna med tidig läsning med barn.
- Att bjuda in föräldern och barnet till en mysig stund tillsammans med boken och läsningen.
- Att skapa en lugn miljö och lugna barn inför hälsobesöket på BVC.
- Att biblioteket behöver finnas och synas ute på andra platser i samhället, där de små barnen och deras vuxna finns. Att nyttja de låga trösklar som finns, som BVC, dit så gott som alla föräldrar kommer.
- Att låta väntrummet gestalta barns rätt till ett rikt språk, som de erövrar genom läsning och samspel tillsammans med vuxna.

Innovationsguiden

Inom referensgruppen reflekterade vi också över sekundära syften med läsfrämjande väntrum – syften av mer strukturell eller strategiskt slag. Vi som höll i trådarna för processen ville utveckla nya arbetssätt och testa metoder som vi trodde skulle fungera bra i sammanhanget. Den metodik som vi främst hade i åtanke var tjänstedesign, och då i synnerhet Innovationsguiden.

Innovationsguiden är en del av Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) och är ett stöd för att utveckla välfärden genom användardriven innovation och tjänstedesign. Genom att på olika sätt undersöka en "tjänst" för att definiera behoven av denna tjänst hos användaren, är målet att lyckas skapa en användarvänlig och relevant "produkt". Det är ett kreativt och framför allt utforskande sätt för att ta fram idéer och testa om de fungerar. Enligt Innovationsguiden handlar det inte främst om att börja göra nya saker, utan att göra "rätt" saker.

Både Malin och Emelie hade gått grundkursen i Innovationsguiden och såg dess användbarhet i processen med läsfrämjande väntrum.

Gestaltad livsmiljö

När vi höll på med vårt syfte med läsfrämjande väntrum, såg vi även starka koppling till Sveriges arkitekturpolitik – "Politik för gestaltad livsmiljö" (Prop. 2017/18:110) – som har målet att:

"Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön."

Politiken för gestaltad livsmiljö har en tendens att fokusera på övergripande strukturer som stadsplanering, men för framgångsrika resultat bör arbetet ske på flera nivåer. I sammanhanget tolkade vi politikens mål, som att läsfrämjande väntrum som är gestaltade utifrån vårdpersonalens kunskap och iakttagelse av sina väntrum, och med insamlad information om behov genom undersökningar, skulle kunna generera miljöer som uppmuntrar till läsning och i förlängningen bidrar till de hälso- och samhällsfrämjande effekter som läsning ger.

Väntrummet som mellanrum. Centrala utgångsfrågor

Väntrummet är ett spännande mellanrum. Det är på samma gång en del av en arbetsplats för barnhälsovårdens distriktsköterskor och vårdcentralens övriga personal. Samtidigt är det besökarens plats, ett rum de bjuds in till inför sitt besök. Väntrummet är en outnyttjad pausplats och sluss, ett mellanrum som kan kodas och fyllas med ett tydligt budskap om vi vill. Så vad vill vi då att besökaren, väntrumsgästen, ska känna i väntrummet, mötas av? Vilka beteenden och aktiviteter vill vi uppmuntra till genom hur vi utformar rummet? Dessa frågor är helt centrala för ett kommande undersökande arbete inom läsfrämjande väntrum.

Förutsättningar

I början på 2021 skickade vi från vår regionala referensgrupp ut ett allmänt erbjudande till länets BVC om att delta som pilot inom läsfrämjande väntrum. Strax därpå nappade Mora familjecentral och anmälde sitt intresse. Malin och Emelie planerade och ledde arbetet tillsammans med Marit Olsson Klang och Carina Eriksson, de två distriktsköterskorna på Mora BVC, samt barnbibliotekarien Yvonne Haag på Mora bibliotek.

Under hösten 2021 ansökte vi till Kulturrådet och Bokstart om medel för att arbeta med läsfrämjande väntrum. Ansökan fick dock avslag då man från Bokstarts håll saknade det familjecentrerade arbetssättet i projektet, specifikt det enskilda mötet mellan barnet och dess vårdnadshavare och professionen.

Förutsättningarna vi hade att arbeta utifrån var bland annat att vi hade begränsat med arbetstid, både vi konsulenter och distriktsköterskorna på familjecentralen. Ingen särskild budget fanns heller för omgestaltning av väntrummet. Covid och coronapandemin hade lagt ett nytt raster på alla verksamheter och påverkade på olika sätt. Väntrummen var under en tid utrensade, på leksaker, tidningar, böcker. Distriktsköterskorna deltog även i covid-vaccinationer.

Mora familjecentral

Syfte

Vi hade vårt första möte tillsammans i juni 2021. Malin och Emelie presenterade den strukturskiss vi tagit fram och vi hade samtal utifrån denna. Med på mötet var även barnbibliotekarien Yvonne från Mora bibliotek. Vi hade också en reflektion kring den egna läsningen. Vad och var läser jag helst? Hur ser jag på min egen läsning? Vi gav också Marit och Carina en "sommarläxa" innan semestrarna: vi bad dem att fundera över vad de såg som syftet med att arbeta med att ta fram ett läsfrämjande väntrum:

Varför vill ni göra det här? Vilka effekter tror eller hoppas ni på?

När vi sedan sågs i oktober formulerade Marit och Carina sig så här:

- Vi vill att det som vi tar upp med föräldrar vid besöket, om läsning tillsammans med barnen, ska speglas i miljön utanför, i väntrummet.
- Många föräldrar tillbringar ganska lång tid i väntrummet: många som får vaccin stannar kvar efteråt, föräldrar och barn kommer ofta en stund innan besöket och hänger eller leker i väntrummet. Det blir en chans för oss att visa upp något som vi vet är viktigt – böckerna och läsningen tillsammans barn och vuxen.
- En liten del av biblioteket kommer till oss.
- Läsningen gynnar samspelet och kommunikationen. Ett läsfrämjande väntrum ger en chans att testa läsningen, på plats hos oss. Särskilt för de som kanske inte har så många böcker hemma och inte så stor vana att läsa hemma.

Förhoppningen är att föräldrarna upptäcker läsningen och vill läsa mer med sina barn

- Det ska vara tryggt och inbjudande i väntrummet.
- Något som vi ser som positivt med att delta i ett projekt som detta, är att det gör att vi tar oss tid att arbeta med väntrummet, något som kanske annars lätt blir bortprioriterat i allt annat som ska göras.
- Att det ska finnas fler valmöjligheter till leken i väntrummet.

Undersökning av rummet

Efter mötet i oktober 2021 sågs Malin och Emelie och tog fram ett förslag på arbetsgång för Mora. En månad senare åkte vi till Mora tillsammans med Ulrika, vårdutvecklaren på barnhälsovårdsenheten, för uppstart av undersökningsfasen. Vi tittrade på väntrummet och lokalerna i stort. Med oss till Marit och Carina hade vi en processpärm med instruktioner och förslag på metodmallar från Innovationsguiden. Vi gick igenom pärmen tillsammans, som vi lämnade till sköterskorna att använda sig av i sina kommande undersökningar av väntrummet.

Det kom att dröja ända till april 2022 då vi kunde få till ett tillfälle att ses för uppföljning av arbetet. Mötet blev digitalt. Marit och Carina hade haft en fullspäckad vinter och vår med en del sjukdom och andra arbetsuppgifter som kom emellan. Under senhösten hade vi också fått avslag på vår ansökan om projektbidrag till Kulturrådet och Bokstart om en projektledare till läsfrämjande väntrum, Detta innebar att vi fick tänka om och anpassa arbetet utifrån befintliga resurser, att Malin och Emelie fortsatte leda arbetet inom ramen för ordinarie tjänst.

Vid det digitala uppföljningsmötet i april träffade Malin och Emelie Marit, som berättade om de undersökningar som hon, Carina och hennes kollegor på familjecentralen gjort av väntrummet. De hade använt sig av de föreslagna mallarna och metodbladen från innovationsguiden, som vi delat ut i den blå pärmen, bland annat mallarna Observation och Användarresa. Under undersökningen med Observation hade de observerat och skrivit ned vad som skedde i väntrummet, hur användarna suttit, rört sig, vad de hade gjort under tiden innan hälsobesöket. Vid Användarresan hade kollegorna undersökt hela "resan" som besöket på BVC innebär, från det att man kommer in genom entrén i huset till att man lämnar huset. Detta hade de gjort utifrån olika "personas", dvs påhittade karaktärer. Exempel på karaktärer kunde vara 3-årig pojke som är jätteintresserad av bilar och fordon, som ska på hälsokontroll tillsammans med sin pappa, eller spädbarn med mamma som behöver amma innan besöket.

Genom sina observationer och användarresor tyckte Marit och Carina att de nått en viss mättnad i materialet, att det var redo att analyseras. Marit berättade om en del av det som undersökningarna visade på, vi pratade om detta och vi beslöt att följande gång ses på plats i Mora för att gå vidare till steg 2: analys av materialet och nästa steg.

Workshop och analys utifrån undersökningarna

I augusti 2022 sågs vi på Mora FC. Marit och Carina hade då redan analyserat det material de fått fram tillsammans med sina kollegor vid sina undersökningar av väntrummet. Vi gick igenom resultatet och gjorde en gemensam analys, där vi skrev upp slutsatser på post it lappar och klustrade i olika teman och områden.

Här följer vad undersökningarna visade och vad vi såg tog form i vår gemensamma analys:

Viktiga aspekter och förutsättningar kopplade till syftet

- Det ska finnas plats för både lek och läsning
- lek och läsning hör ihop för barn. Barn "leker läsning", ett sätt att ta sig an/utforska och begripliggöra det man läst. Leken gynnar samspelet och språkutvecklingen
- leken ska finnas kvar, men tonas ned (ljudnivån behöver hållas låg)
- läsningen (och leken) ska erbjudas mer. Väntrummet ska locka till läsning (och lek) så att mobiltelefonerna aldrig ska komma fram
- läsning är jätteviktigt, och det ska synas
- de vuxnas läsning
- väntrummet ska (fortsätta att) vara en trygg och rolig plats för barn
- väntrummet ska vara som en "filial" till biblioteket.

Utmaningar: Trångt, ljudligt, stressigt ...

- Stimmigt att sitta i med bebis. Kan ej skärma av sig eller amma ifred.
- stressigt om man vill ha det lugnare eller är orolig
- stora leksaker tar uppmärksamhet och fyller rummet med ljud och bus
- föräldrar har fullt upp att lugna sina barn inför andra föräldrar
- ett barn kan leka med "köket" eller bilarna, sen är det "fullt"
- om sakerna är upptagna finns inget annat kvar.

Utmaningar: Brist ...

- Inget att känna på eller titta på eller utforska för de yngre barnen
- finns inga anpassade bra leksaker för små barn att köpa från regionen
- visar inte att vi tycker att läsning är viktigt
- saknas inspiration för att ta med läsning hem
- valmöjligheter för lugnare lek saknas
- finns inget att läsa, då åker mobiltelefonen fram. Även för att lugna stimmiga barn.

Utmaningar: Rummets utformande

- Hela rummet används ej
- rummet saknar färg och form
- omysigt

- avskalat
- tomma väggar
- skarpt ljus
- dörren är tråkig.

Utmaningar och möjlighet: Rutschkanan!

Rutschkanan skapar liv och ljud när barnen leker. Den bidrar till att det lätt kan bli stimmigt. Samtidigt är rutschkanan en symbol för barnen, för besöket på BVC och något som är betydelsefullt för barnen. Den kan vara en "morot" eller belöning, och den skapar trygghet för barnen som känner igen den från tidigare besök och känner sig hemma.

Rutschkanan ska vara kvar. Utmaningen är hur den kan samspela med ambitionen att väntrummet ska vara en lugn plats där läsningen ska få ta plats. Rutschkanan får inte konkurrera ut läsningen.

Avslutning och resultat

En sista träff i vår gemensamma process med Marit och Carina skedde på plats i Mora i november 2023. Mötet hade då blivit uppskjutet på grund av mer akuta ärenden hos Marit och Carina.

Med på träffen var då även Emma Matton, kollega med Emelie på Bild och form och medbjuden utifrån sin inredningsarkitektkompetens. Vi hjälptes åt att möblera om rummet och ta bort saker som inte användes. Vårt besök resulterade i ytterligare några små förändringar, främst efter tips och idéer från inredningsarkitekt Emma.

Att rutschkanan skulle vara kvar framstod som tydligt i Marits och Carinas analys, men det var utmanande att hitta en plats för den, där den fick det utrymme den behöver men utan att ta över rummet både rent utrymmesmässigt och med spring och ljud.

Under hösten 2024 var Konstverksamheten (en del av dåvarande Bild och form), på Mora familjecentral för att placera om konst. Möbleringen i väntrummet från hösten innan var då till största del kvar och verksamheten tyckte att den är bättre än den gamla. De väntade då på att få en så kallad pöl till golvet (mjuk rund kuddcirkel för små barn att sitta och krypa runt i) där de även ville placera böcker. Konstverksamheten hängde vid tillfället om lite av konsten.

En kort rapport om läget för väntrummet kom från Marit alldeles i början av 2026. De hade skalat av väntrummet en hel del vad gäller leksaker, skaffat en ny matta, och den efterlängtrade pölen var nu på plats. Att måla något fint på väggarna kvarstår som önskemål, och att sätta upp låga bokhyllor eller tavellister nära golvet i anslutning till pölen, så även de små kan hämta sina böcker. En mysig belysning är också något som sköterskorna tänker sig framöver. Marit beskriver förbättringarna som en start på en förändring, men att de i jämförelse med hur det såg ut innan processen med att försöka skapa ett läsfrämjande väntrum, helt klart ser ett större lugn i rummet, och att fler föräldrar och barn läser.

Reflektioner och förslag framåt

Den viktigaste delen i en sådan här process är själva reflektionen och medvetandegörandet hos dem som vill omgestalta rummet. Genom att formulera ett tydligt syfte med vad man vill och hoppas uppnå har man gjort grunden. Att undersöka rummet genom olika metoder, för att se hur det används av besökarna och målgruppen, är ett andra viktigt steg. I undersökandet skulle man också kunna göra intervjuer med besökarna i väntrummet, både barn och vuxna, för att få in mer input.

En utmaning vi då kommer in på är prioriteringar och tid. En verksamhet som barnhälsovården har ett snävt schema och det saknas tid att lägga på den här typen av arbete. En möjlighet då är förvisso att låta någon annan, en samarbetspart som ex. biblioteket, att göra undersökningar. Att sitta i väntrummet och observera eller göra mindre intervjuer med målgruppen. Ett visst hinder då kan vara att det kan upplevas olustigt att vara en extern person i ett litet väntrum som sitter och observerar besökarna, både för den som observerar och de som besöker väntrummet. I Mora observerade Marit från sitt rum, som ligger med bra vy över väntrummet. På så vis kunde hon se men inte märkas och "störa" i de aktiviteter som skedde i väntrummet.

Det finns utmaningar i att omgestalta ett väntrum till att bli ett läsförmedlande väntrum när det saknas en budget för inköp av möbler och bokhyllor, boklister, babypöl mm. En del förändringar kan som vi sett göras genom ommöblering och ibland kan det räcka. Men ibland är väntrummen eftersatta och inredningen är inte

alls anpassad för att få till bra läsmiljöer. I en regional verksamhet som en vårdcentral finns det sällan budget för sådana inköp. Hinder finns också i det att man skulle vilja jobba med belysning för att skapa fokus på böckerna eller inbjuda till läsning i en vrå. Men av säkerhetsskäl kan det vara svårt att få till en sådan anpassad belysning.

När man saknar möjlighet att köpa in sittmöbler, hyllor eller bord, kan man dra sig för att ta bort det befintliga som finns i rummet, även om det egentligen inte främjar läsning barn och vuxen tillsammans, det man vill ska ske i rummet. Om det finns alltför mycket annat som drar till sig barnets fokus konkurrerar det med formulerade målet. Lek och läsning hör samman, genom leken kan barnet gestalta vad det läst om. Barnets lek tillsammans med en vuxen eller andra barn, det som sker häri, är också språkstimulerande. Att medvetet reflektera över hur man kan underlätta kopplingen mellan bokläsning och leken är bra att ha med sig i ett väntrum där lek uppmuntras.

En viktig och förmodligen nödvändig faktor i att skapa ett läsfrämjande väntrum är att ha ett samarbete med biblioteket. Av samma anledning som i fallet med budget till möbler, så saknas det hos BVC oftast medel för inköp av egna böcker till ett väntrum. I fallet med Mora finns det ett fint samarbete med det lokala biblioteket, som förser väntrummet med rätt sorts böcker anpassade för målgruppen. Barnbibliotekarien har också en stor kännedom om relevant litteratur anpassad för barnen men också deras vuxna. Att biblioteket kan förse väntrummet med böcker, som också byts ut och kan lagas eller ersättas om de går sönder är viktigt. Att ha gamla trasiga och nötta böcker liggande främjar inte läslusten. Barnbibliotekarien kvalitetssäkrar också utbudet genom sin urvalsprocess.

Olika verksamheter inom regionen kan samverka bättre. Regionkonsten som har ansvar för den konstnärliga gestaltningen i regionens lokaler och verksamheter kan och bör utveckla arbetsformer och gestaltningar som stödjer de verksamheter som vill främja läsningen genom gestaltning. Region Dalarna har i dagsläget ingen funktion som stödjer verksamheterna i utformning av miljöer när det kommer till möbler och dylikt samt inköp av dessa, utan detta ligger på varje enskild verksamhet och deras budget. Även här skulle den här typen av insatser kunna stärkas av stöd från en sådan funktion vilket i vidare perspektiv skulle skapa förutsättningar för bättre gestaltade och medvetet gestaltade miljöer och en effektivare resurshantering.

*Malin Magnusson Barle, konsulent och processledare Språkslingan Dalarna,
Länsbibliotek Dalarna, Region Dalarna*

Emelie Lilja, konsulent Bild och form, Region Dalarna

språkslingan.se

regiondalarna.se